

CONFLICTES DE PESCA A LES MARS DE PALAMÓS (1571-1576)

MARIA MERCÈ COSTA

No es tracta de cap fet dels nostres temps, però per certs aspectes, i diverses connotacions, podria semblar-nos que tot té una plena actualitat. Han passat més de quatre-cents anys i allò que ara trobaríem explicat a la premsa ens ho conta un vell procés conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó⁽¹⁾. Els protagonistes i l'escenari són uns altres, però els problemes, els conflictes, són gairebé els mateixos que coneix el món d'avui. Per les declaracions dels testimonis citats durant el procés, hem pogut intentar la reconstrucció del que va succeir. Fou el següent:

A França, la segona meitat del segle XVI, hom va prohibir la pesca amb les xarxes anomenades sardinals⁽²⁾. Molts pescadors francesos, en general de Provença, vingueren a les mars de Catalunya i van introduir aquell art de pesca de deriva, d'acord amb gent poderosa d'aquest país. A Palamós, la major part de la població la constituïen els pescadors de xàvega⁽³⁾, que viven del seu treball. Els sardinals els portaren perjudici perquè arrossegaven molts peixos menuts que haurien estat l'aliment dels més grossos. Aquests optaren per fugir d'aquelles zones de pesca i la gent temia, fundadament, que en pocs anys restarien despoblades les mars de Palamós i això seria la ruïna dels habitants de la vila i el seu comtat.

(1) Arxiu de la Corona d'Aragó, Cancelleria, Processos, any 1574 (per restaurar).

(2) Xarxes d'una malla de mida especial per a pescar sardines i altres peixos de petit tamany. Eren usades per a un sistema de pesca a l'art de deriva.

(3) Art de pesca amb una xarxa de malles grosses que es calava des de les barques enmig del mar i era estirada des de terra.

El comte de Palamós, duc de Soma i almirall de Nàpols, era aleshores Ferran de Cardona (de la branca dels Cardona-Anglesola, barons de Bellpuig). El 1571, es trobava, malalt, a Sant Cugat del Vallès. Un dels testimonis diu que era prop de la festa de Santa Margarida; així, doncs, a l'estiu. Ell, el mestre d'aixa Nicolau Bertran, era allà quan hi arribaren dos jurats del consell general de Palamós, Llorenç Llenças i Francesc Lleó, obeïnt una determinació del mateix consell, amb el consens de tot el poble. Un monjo de Sant Cugat explicà a Bertran que els jurats suplicaren a l'almirall que prohibís la pesca amb sardinals al seu comtat, pel gran mal que això causava als seus habitants. El ferrer Pere Bernat Pujol sentí dir que els jurats, de tornada, manifestaven la voluntat del comte, d'ordenar la prohibició demanada. En efecte, es féu informar pels seus assessors i féu que el seu fill Anton escrivís al batlle de Palamós en aquest sentit, tot fent-li veure que calia preferir sempre el bé comú de tota una població al bé particular d'un petit grup de persones. Era també lògic, perquè el comte rebia el delme del peix capturat i s'exposava a una minva important dels seus beneficis.

El batlle Bernat Esteve organitzà una vigilància estricta. En aquells moments, però, no sembla que fossin gaires els pescadors amb sardinals. En el procés parlen solament d'una o dues barques. Una d'elles procedia de Vilafranca de Niça. El batlle la detingué i s'incautà de les xarxes, però arribà a una composició amb els pescadors, que les recuperaren i quedaren lliures. L'altra barca era de Jeroni Metge, i ell mateix explicava com tot el poble s'havia avalotat contra ell, i especialment els xaveguers; parlaven de cremar-li els sardinals i així demanaren a l'almirall que manés fer-ho. Metge obeí el batlle i deixà de pescar a Palamós, però seguí fent-ho a la platja de Calonge, amb llicència del batlle d'aquesta vila. Els palamosins insistiren prop de l'almirall, perquè ell també era senyor de Calonge. L'almirall envià a Palamós un gironí, misser Pere Nató, per tal de fer cessar aquella forma de pesca. Nató cità Metge a casa d'un procurador de l'almirall i li manà que no pesqués en cap lloc d'aquella senyoria. Metge no deixa de fer constar que molts dels qui instaven per cremar-li les xarxes, al temps del procés pescaven també amb sardinals.

Mentre visqué el comte Ferran, la prohibició fou observada. Però el comte morí aquell mateix any. El va succeir el seu fill Lluís, també comte de Palamós i almirall de Nàpols. El maig de 1573, Lluís va anar personalment, amb els seus assessors, a Palamós. Ja no era batlle Bernat Esteve, sinó Francesc Maymó, a qui el comte reiterà la prohibició. Un dia, els xaveguers el van portar a passejar pel carrer Major i li van pregar que insistís en la prohibició dels sardinals, perquè alguns intentaven seguir amb aquella pesca. Els assessors s'informaren i li aconsellaren el mateix.

Jeroni Metge sentí com un d'ells, fins i tot, enmig de la plaça, deia als pescadors, entre altres coses: "Vosaltres no sou homens de res, que no teniu sino llengua, que devieu armar un llaut o dos y anar a la barcada dels sardinals com pescave y pendre los sardinals y la gent y posar-ho tot a fons... pus sabien que la voluntat de dit senyor es que no. y pesquen". Amb això, Metge es decidí a vendre els seus sardinals a dos homes de Begur, per menys de la meitat, deia, del que li havien costat. Els palamosins van fer la petició formal al comte davant el jutge, els seus assessors, i els jurats i consell de la vila. El comte ho prohibí verbalment, però, de moment, no constà res de forma oficial ni se'n féu cap crida. Marxà el comte cap a Barcelona i, després, cap a Bellpuig, on es presentaren el batlle Maymó i tres síndics per tractar d'un afer de les carnisseries de Palamós. En absència del batlle, portava el seu bastó, com a primera autoritat, el jutge Joan Pagès. Un vespre, vora les nou, un grup de xaveguers l'anà a avisar perquè hi havia uns sardinalers a les mars de la vila. El jutge s'hi féu portar en un llagut, però hi havia mar grossa i no trobaren res. Tornats a terra, el jutge restà en espera i poc després arribà la barca amb els sardinals. Els pescadors foren arrestats en una casa i es posaren guardes a les xarxes, que eren d'Antoni Ros, de Begur. Aquest envià un metge i un sabater de Palafrugell a reclamar-ho tot, amb la promesa de no pescar més d'aquella forma a Palamós. Feren així una composició amb el jutge i va quedar tot solucionat.

Pel que fa a la prohibició, el comte Lluís de Cardona es traslladà a Nàpols i des d'allà, sembla, va escriure al batlle de Palamós per recordar-li el seu manament. En conseqüència, el 26 de novembre, el nunci Antoni Cros, per ordre del batlle, féu una crida per la qual es prohibia la pesca amb sardinals, sota una multa de 50 lliures i la pèrdua de les xarxes. No obstant i això, en vida del comte Lluís eren encara pocs els qui haurien gosat intentar-ho. Altra cosa fou quan el mateix batlle, juntament amb el mercader Francesc Castelló, comprà uns sardinals a uns pescadors francesos i començà a fer pescar pel seu compte i, com deia nicolau Bertran, "a la descarada"; la barca era d'en Castelló. Tot seguit, altres barques van seguir el seu exemple. A cadascuna hi anaven uns cinc homes i en alguna d'elles hi havia, també, francesos. Les barques més conegudes foren les de Narcís Sala, Joan Cardona, Joan Salamó, Joan Guinau i Joan Llitrà (que feien companyia), el forner Guerau Oliver, Perot Soler, Joan Antoni, Arnau Sala, Antoni Roig, etc. Treballaven de nit. Quan tornaven, desempescaven el peix a Palamós, vora la mar, i estenien les xarxes per tal que s'eixuguessin. El batlle els deixava fer i els donava llicència per estendre, amb l'excusa que havien pescat en altres mars, fora de la jurisdicció del comtat. I també, per diners, atorgava llicències de pesca, com en el cas de

Perot Soler, que pagà tres lliures. D'altra banda, comportava que pesquesin en termes de Palamós altres barques com la de Francesc Busquets, de Pals, i d'altres llocs: Begur, Calonge, etc.

Aquella activitat continuà encara el 1574, després de la mort del comte Lluís, a qui succeí el seu germà Anton de Cardona; el qual manà per escrit al batlle Maymó que fes observar la prohibició com abans. Els xaveguers contemplaven tot aquell moviment i probablement ells tingueren majoria en la votació que hi hagué en el consell reunit a l'església parroquial el 14 de març de 1574. Es tractava de veure les preferències dels palamosins en les formes de pescar. Un nombre respectable d'ells volia que es pogués pescar amb sardinals i amb xàvegues. El batlle Maymó i un grup més reduït volien només els sardinals, que són exclosos en el grup, que sembla més gran, dels xaveguers. Aquests havien nomenat un procurador, l'hostaler Pere Cruanyes, per defensar les seves causes i els seus interessos contra els sardinalers.

Mentrestant, el nunci havia fet altres crides contra la pesca amb sardinals i la descàrrega en el port, amb penes diverses als qui no ho complissin: 20 lliures, 10 lliures, etc. Precisament, el 14 de maig de 1574, ell mateix declarà que havia posat penyores a alguns dels culpables: 10 llures a Guerau Oliver; un anell d'or, esmaltat, a Joan Guinau; un altre, d'or sense esmalt, a Joan Salamó; una cullera d'argent, per valor de 10 lliures, a Antoni Pasqual i tres culleres d'argent a Pere Soler. Però tot fou inútil. El mateix nunci, Antoni Cros, pogué veure com tots aquests i alguns d'altres, com el batlle Maymó, descarregaven la sardina que deien públicament que havien pescat a les mars de Palamós.

Per tres vegades, el mes d'agost, els xaveguers presentaren requeriments al batlle perquè pescava i deixava pescar, quan ell mateix ho havia prohibit. Igualment el requerí el procurador fiscal del comtat de Palamós, i l'acusava de rebel, trencador i violador de la fidelitat que, pel seu càrrec, devia al comte. Al cap d'uns dies el batlle rpongué, amb una altivesa considerable: D'ençà que el comte Lluís s'havia embarcat, ell era l'únic senyor. I això tant ho deia en el consell com en privat, vora la mar, on tenia dues barques plenes de sardina per endur-se'n a casa. Ell podia deixar pescar a qui volgués. I posà plet civil a la Reial Audiència, prenent que cap més oficial, sinó ell, podia tenir jurisdicció en el comtat. Ell tenia el bastó i, pesés a qui pesés, ell i els altres pescarien i ningú no els ho podria impedir. Quan parlà així en el consell, el poble s'avalotà i l'aldarull fou tan gran que ni tan sols pogueren concloure res dels assumptes diversos que s'havien tractat poc abans.

Per la seva banda, els xaveguers, perduda l'esperança d'obtenir justícia del batlle, acudiren al consell criminal de la Reial Audiència i, el 25 de

setembre, demanaren que es decidís allà la seva causa. La inquisició fou encomanada a un membre d'aquest consell, Miquel Joan Quintana. El 10 de novembre, el lloctinent general de Catalunya, que era Fernando de Toledo, prior de Castella, de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, envià a Palamós l'algutzir Jaume Vallonga i el notari Llorenç Pasqual, encarregats de detenir els culpables i portar-los a Barcelona. Els testimonis començaren a declarar el dia 20. Entre ells hi havia l'antic batlle Bernat Esteve i el jutge Joan Pagès. Els detinguts foren nombrosos: el batlle Maymó, els mercaders Francesc Lleó, Joan Maymó, Joan Llitrà, Joan Guinau i Miquel Valentí, els pescadors Joan Antoni i Narcís Sala i el forner Guerau Oliver. Tots ells prometeren presentar-se a la presó de Barcelona dins el termini de dotze dies, i sota la pena de 500 lliures. L'endemà ho prometé un altre grup d'una dotzena de pescadors, calafats, mestres d'aixa i d'altres, que s'obligaren per 100 lliures en cas de no complir.

Després fou imposat el segrest dels sardinals i, tant el batlle Maymó com els esmentats Lleó, Sala, Antoni, Oliver, Valentí i també Joan Salamó van prometre que els tindrien, cadascú a casa seva, i els lliurarien a l'algutzir quan en fossin requerits, o pagarien 200 lliures. Igualment ho prometé el fuster Ponç Canyet, que tenia la meitat dels sardinals de Gabriel i Joan Rotllan, de Calonge, trobats en una casa de Palamós. No sembla, però, que els acusats anessin tan aviat a Barcelona; en cas d'anar-hi, hi haurien estat molt poc temps, perquè ben aviat es plantejà un dubte: la causa criminal s'havia obert quan encara no s'havia resolt la civil ja existent per la qüestió dels sardinals. La Reial Audiència acordà sobreseure la decisió de la criminal fins que la civil fos acabada i les encomanà totes al mateix Miquel Joan Quintana, el 14 de març de 1575.

Però al mateix temps, amb temeritat i audàcia i menyspreu de la causa criminal, com es diu en el procés, els mateixos acusats prengueren els sardinals que tenien en segrest i tornaren a pescar. Els xaveguers demanaren que se'ls obrís un nou procés per aquest nou delicte; a més, els sardinals pertanyien a la cort i havien de ser tornats als llocs on es guardaven. I Quintana, a primers de maig, va rebre uns testimonis que declararen el següent:

Havien vist les barques de Maymó, Llitrà, Lleó i Sala, amb els seus tripulants, que pescaven amb els sardinals que tenien segrestats. La de Perot Soler havia marxat de Palamós amb els seus, i pescava a les mars de Pals; i la de Narcís Sala, tres setmanes abans, pescava al terme de Sant Feliu de Guíxols.

Durant uns mesos, no hi ha més notícies sobre aquests fets. Només sabem que els sardinalers continuaven pescant, quan, l'abril de 1576, el procurador del comte de Palamós demanà que s'encomanés a Quintana la

causa que novament s'encarregava a la Reial Audiència. Hi hagué altres declaracions testimonials: Efectivament, durant la Quaresma d'aquell any, Miquel Lleó i altres, en la seva barca, havien pescat i despescat a la cala dita La Cova, entre Sant Feliu i Palamós, de nits. A les mars de Pals, i també a Begur, pescaven els sardinals de Francesc Valentí. A Pals, així mateix els de Francesc Maymó. La gent de Guinau i Llitrà ho feia entre Tossa, Begur i Pals, prop de la riera de Santa Reparada, i deixaven els sardinals a altres a canvi d'una part del peix que pesquessin; es deia que Guinau havia comprat els sardinals de Guerau Oliver i els feia pescar a Begur. Perot Soler tenia els seus deixats a gent de Tossa, i Narcís Sala deixà els seus, a homes de Begur i Pals i pescaven a mitges. Es tractava sempre d'aquells mateixos sardinals posats en segrest.

Finalment, el 13 d'agost, el procurador fiscal demanà que es fes execució per valor de 200 lliures contra cadascun dels implicats, Francesc Lleó, Miquel Valentí, Narcís Sala i Francesc Maymó, que ja no era batlle, o bé contra els respectius fiadors, per no haver respectat el segrest dels sardinals. I és ben curiós que, el 5 d'octubre, Joan Canyelles, procurador general del comte de Palamós, per intercessió d'algunes persones, atorgués el perdó de totes les acusacions al mercader Francesc Lleó. Dels altres acusats no se n'ha sabut res més.